

ABDULLA AVLONIYNING JADIDCHILIK FAOLIYATIDAGI FIDOKORONA MEHNATI

Axmadjonova Jasmina Jamshid qizi

Nizomiy nomidagi

Toshkent davlat pedagogika universiteti

Professional ta'lim fakulteti

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi 1-kurs talabasi

jasminakhmadjonova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdulla Avloniyning jadidchilik faoliyati davomida qilgan fidokorona mehnati, qilgan sa'y-harakatlari, pedagogik qarashlari, "Turkiy guliston yoxud axloq" asarining pedagogika taraqqiyotidagi o'rni xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: pedagogiya, o'zbek matbuoti, o'zbek milliy pedagogikasi, vatanparvarlik, Uchinchi Renessans, jadid, ta'lim tizimi, ilmiy-ma'naviy meros, ilmiy uyg'onish, Yangi O'zbekiston, jaholat, hayotiy e'tiqod.

Аннотация: В данной статье рассказывается о самоотверженном труде, усилиях, педагогических взглядах Абдуллы Авлони и роли «Турецкого Гулистана или Этики» в развитии педагогики.

Ключевые слова: педагогика, узбекская пресса, узбекская народная педагогика, патриотизм, Третье Возрождение, современность, система образования, научное и духовное наследие, научный ренессанс, Новый Узбекистан, невежество, жизненная вера.

“Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” degan so‘zlari har bir maktab binosida yozib qo‘yilishi shart”, - deydi Shavkat Mirziyoyev¹

Ma’rifatparvar adib, dramaturg, noshir, pedagog, jamoat arbobi, o‘z adabiyotining buyuk allomasi – Abdulla Avloniy o‘z asarlarida odob-axloq, tarbiya tushunchalarini poydevor qilib oladi. Avloniy o‘zbek matbuotining asoschilaridan bo‘lib, o‘zbek drama va teatrining jadidchi maorifiga asos solgan ma’rifatparvar adib. Millat bolalarini savodli qilish, ulardan yetuk mutaxassislar, olimlar tayyorlash mahalliy xalqning o‘qib bilim olishi, shuningdek, Vatanni farovon etish yo‘lida fidokorlik bilan mehnat qildi. Uning yangi usul maktablari uchun yaratilgan “Turkiy Guliston yoxud axloq”, “Birinchi muallim”, “Ikkinchi muallim”, “Tarix” kabi darsliklari bilan o‘zbek milliy pedagogikasiga tamal toshini qo‘ygan, desak mubolag‘a bo‘lmaydi, jumladan, “Turkiy guliston yoxud axloq” asari ta’lim-tarbiya tizimi va tushunchalariga doir mukammal fikrlari bilan sug‘orilganligi bilan qimmatlidir.

Tarbiya – “Pedagogiya”, ya’ni bola tarbiyasining fani demakdur. Ilmi axloqning asosi tarbiya o‘ldug‘indan shul xususda bir oz so‘z so‘ylaymiz. Bolaning salomati va saodati uchun yaxshi tarbiya qilmak, tanini pok tutmak, yosh vaqtdan maslakini tuzatmak, yaxshi xulqlarni o‘rgatmak, yomon xulqlardan saqlab o‘sdurmakdur. Tarbiya qilguvchilar tabib kabi, tabib xastaning badanidagi kasaliga davo qilgan kabi tarbiyani bolaning vujudidagi jahl maraziga “yaxshi xulq” degan davoni ichidan, “poklik” degan davoni ustidan berub, katta qilmog‘i lozimdur. Zeroki, “Hassinu axloqiko‘m” amri sharifi uzra xulqimizni tuzatmakg‘a amr o‘linganmiz. Lekin xulqimizning yaxshi bo‘lishining asosiy panjasi tarbiyadur².

Abdulla Avloniy ijtimoiy faoliyatida “Nashriyot”³ hamda “Maktab”¹ kabi shirkatlarni tuzishda bosh-qosh bo‘lgani bejiz emas. Adib bularni keyinroq o‘z

¹ [“Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir” \(uza.uz\)](https://t.me/openscholar)

² Avloniy A. “Turkiy guliston yoxud axloq”, T., “O‘qituvchi”, 1992 y.

³ “Nashriyot” 1914-yil 19-sentabrda tuzilgan. Maqsadi: “Turkiston musulmonlari orasig‘a jarida (gazeta), majalla (jurnal) va kitob kabi matbuot nashr qilub, Ovrupo madaniyatig‘a xalqimizni boshlamoq va aholini oqartmak”. Muassislari: Oxunjon Abdulrahmon o‘g‘li, Abdulhoshim Sarimsoqov, Munavvarqori Abdurashidxon o‘g‘li, Mulla

tarjimayi holida shunday izohlaydi: “Bu vaqtlarda bizning maqsadimiz zohirda teatru bo‘lsa ham botinda Turkiston yoshlarin siyosiy jihatdan birlashtiruv va inqilobga hozirlov edi. Darhaqiqat, bu jamiyatlarning ishtirokchilari, xususan, Munavvarqori, shoir Tavallo, Nizomiddin Xo‘jayev, Ubaydullo Xo‘ja, aka-uka Saidazimboyevlar Turkistonning ma‘lum va mashhur kishilari edilar”².

Shuni ta‘kidlab o‘tishimiz joizki, Avloniy qalamiga mansub har bir asar zamirida inson va tarbiya, axloqiy go‘zallik va ma‘naviy boylik yotadi. Bu o‘rinda ijodkor o‘z she‘rida Vatan uchun kurashmoqni eng yaxshi insoniy xulqlardan hisoblagan:

Bilolmaduk ko‘ksingdagi xazinani,
Biz bilmasmiz tosh-tarozu, mazinani,
Sotib-sotib qoladurmiz g‘amga botub,
Boyqush kabi vayronada yotib-yotib.
Seni sotub pul qilurmiz – ketur-qolur,
Bir yildan so‘ng bahong ikki bo‘lib olur.
Tarbiyatsiz, ilmsizlik jazosidur,
Jaholatning boshga solgan azosidur³.

Vatan tuyg‘usi eng mo‘tabar, eng insoniy tuyg‘ulardan biri. Uni qadrlash, e‘zozlash, uni barcha shodlik-u g‘am-qayg‘usini baham ko‘rish farzandning burchi. Shoir Vatan oldidagi burchni shunday tushunadi. Abdulla Avloniyning “Maktab gulistoni” turkumiga kirgan she‘rlarida shoirning Vatanni shunchaki sevish mumkin emas, uning dardi bilan yashamoq, uning baxtidan quvonmoq lozimligi haqidagi fikrlari davom ettirilgan:

Abdulla Avlonov, Tojixo‘ja Azizxo‘ja o‘g‘li, Muhammadxon Podshoxo‘ja o‘g‘li, Husanxo‘ja Dadaxo‘ja o‘g‘li (yozuvchi S. Ahmadning otasi - B. Q.), Ubaydullaxo‘ja Umarxo‘ja o‘g‘li, To‘lagan Xo‘jamiyorov (Tavallo), Saidabdullo Saidkarim o‘g‘li Saidazimboyev, Ilhomjon In‘omjon o‘g‘li, Komilbek Norbekov.

¹ “Maktab” 1916-yil 18-martda tuzilgan. Muassislari: Muhammadxon Podshoxo‘jayev, Mulla Abdulla Avloniy, Toshhoji Tuyoqboyev, Nizomiddinqori Mullahusainov, Abdusalom Abdurahmonov, Rustambek Yusufbekov (taniqli ximik Nodirbek Yusufbekovning otasi – B. Q.), Saidahmad Saidkarim Saidazimboyev, Mullayunus Tuyoqboyev, Habibullo Maqsudov, Nizomiddin Asomiddinov (Xo‘jayev), Shokirjon Rahimov (Rahimiy).

² Avloniy A. Birinchi muallim. – T., 1915.

³ Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar: 2 jildlik / To‘plovchi, nashrga tayyorlovchi va so‘z boshi muallifi B.Qosimov; Izohlar va lug‘at O. To‘laboyevniki; - Toshkent:”Ma‘naviyat”, 2009. – 197-b. – (Istiqlol qahramonlari)

Sening isming bu dunyoda muqaddasdur,
Har kim sening qadring bilmas - aqli pastdur¹.

Shoir asarlarining tub ma'no-mohiyatini belgilovchi fazilatlar, vatanparvarlik g'oyalarida bugungi kun uchun ham g'oyat ibratli axloqiy saboqlar borligi Avloniy adabiy merosining biz va bizdan keyingi avlodlarga ham ma'naviy maktab bo'la olishidan dalolat beradi. Muhtaram Yurtboshimiz tarixga nazar solib, IX-XII asrlarda O'zbekiston hududida birinchi XV asrda ikkinchi renessans porlaganini ta'kidladi: "Ko'pchilik ziyolilar qatorida men ham bir fikrni hamisha katta armon bilan o'ylayman: mamlakatimizda uchinchi renessansni XX asrda ma'rifatparvar jadid bobolarimiz amalga oshirishlari mumkin edi. Ular "Ilmdan boshqa najot yo'q va bo'lishi ham mumkin emas", degan hadisi sharifni hayotiy e'tiqod deb bildilar"².

Buyuk ajdodlarimizning, shu jumladan, Abdulla Avloniyning noyob va betakror ilmiy-ma'naviy merosi bugungi kun ta'lim tizimida aks etishi lozim. Buning uchun milliy ta'lim tizimni ana shunday ruh bilan sug'orish kerak. Bu ma'naviy xazinani Yangi O'zbekiston avlodlariga sodda va tushunarli usullarda yetkazib berish hozirgi kun olimlarining vazifasidir.

Darhaqiqat, renessans – ilmiy uyg'onish, million yillarga teng fursatni soniyalarda bosib o'tmoq demakdir. Tarixdan ma'lumki, bu jarayonga ilk qadam qo'yish, avvalambor, Alloh ne'mati hisoblanmish insoniyatning o'z tabiati bilan, shuningdek, noyob aql egalari bo'lgan, o'z millati, uning taqdiri uchun qayg'urgan, insonparvarlik fazilati sohiblariga nasib qiladi. O'ylaymanki, Uchinchi Renessans poydevorini bunyod etish Yangi O'zbekistonda yashayotgan har bir farzand oldidagi burchdir.

Xulosa qilib aytganda, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya targ'ibotchisi Avloniy asarlarida ilgari surilgan odob-axloq, tarbiya, jaholatdan qochish g'oyalari milliy ma'naviyatimiz rivojida ulkan ahamiyatga ega manba bo'lib xizmat qiladi. Abdulla Avloniyning ilmiy-amaliy faoliyat doirasida qilgan sa'y-harakatlari zamonaviy dunyo

¹ Adabiyot: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-sinfi uchun darslik. I qism / S. Ahmedov, B. Qosimov, R. Qo'chqorov, Sh. Rizayev. – T.: "Sharq", 2020. – 191-b.

² «Bir fikrni hamisha katta armon bilan o'ylayman» — Prezident o'qituvchi va ziyolilarga murojaat qilmoqda (foto) (xabar.uz)

yoshlari uchun haqiqiy ibrat namunasi bo‘la oladi, desak adashmagan bo‘lamiz. Zero, bu inson pedagogika fanining asoschisidir. Uning pedagogik qarashlari, ibratli so‘zlari esa bugungi kunda ham o‘zbek milliy maktabini yaratishda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Abdulla Avloniy millat bolalari savodini chiqarish, ularga dunyo ilmlaridan xabardor bo‘lishi uchun butun vujudidagi kuch-g‘ayratini sarflagan haqiqiy muallim edi. Ushbu ulug‘ zot bugungi kun yoshlari uchun, shubhasiz, ibrat maktabidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Avloniy A. “Turkiy guliston yoxud axloq”, T., “O‘qituvchi”, 1992 y.
2. Avloniy A. Birinchi muallim. – T., 1915.
3. Avloniy A. Tanlangan asarlar: 2 jildlik / To‘plovchi, nashrga tayyorlovchi va so‘z boshi muallifi B.Qosimov; Izohlar va lug‘at O. To‘laboyevniki; - Toshkent:”Ma’naviyat”, 2009. – 197-b. – (Istiqlol qahramonlari)
4. Adabiyot: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 5-sinfi uchun darslik. I qism / S. Ahmedov, B. Qosimov, R. Qo‘chqorov, Sh. Rizayev. – T.: “Sharq”,2020. – 191-b.
5. Avloniy A. Tanlangan asarlar. // Turkiy guliston yoxud axloq. – T, 1995.
6. Yoqubov I. Badiiy-estetik so‘z sehri. – T.: “FTM bosmaxonasi”, 2011.
7. Zunnunov A. Pedagogika tarixi. // Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – T.: “Sharq”, 2004.
8. Qosimov B. va boshq. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – T.: “Ma’naviyat”, 2004.

Vebsayt

1. Qalampir.uz
2. Xabar.uz
3. (uza.uz)
4. www.ziyouz.com